

‘Yabancı Dil Yaratımı’ ve ‘Kökensiz/Metinsiz Geri Çeviri’: *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*

‘Foreign Language Creation’ and ‘Rootless/Textless Back Translation’: *Told in the Coffee House: Turkish Tales*

Araştırma/Research

Gamze KAŞKAŞ*

*Yüksek lisans öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim, gamzekask@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0009-0001-7532-2712

ÖZET

Bu çalışmanın amacı *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adıyla yayımlanan İngilizce eseri ve bu eserin Türkçe çevirisi *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı kitabı çeviribilim yaklaşımları ışığında incelemektir. İncelemeye, ‘yabancı dil yaratımı’ ve ‘kökensiz/metinsiz geri çeviri’ kavramları temel oluşturacaktır. Çalışmanın ilk araştırma nesnesi Amerikalı oryantalist ve Sami dilleri uzmanı Cyrus Adler ve İstanbul’da çalışmış ve yaşamış Allan Ramsay’in, İstanbul’daki kahvehanelerde anlatılan hikâye ve masalları bizzat dinleyerek ve daha sonra derleyip İngilizceye çevirerek yayımladıkları *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eserdir. Kitap, 1898 yılında Amerika’da yayımlanmıştır. İkinci araştırma nesnesi ise aynı eserin 2012 yılında Maya Kitap tarafından yayınlanan ve Sabri Kalıç çevirisiyle Türk okura sunulan *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı çevirisidir. Çalışmada, yabancı bir kültürü kendi ana dilinde yazarken bir çevirmen gibi davranan yazarların kullandıkları çeviri stratejileri ‘yabancı dil yaratımı’ bağlamında incelenirken, kendi kültürü hakkında yazılmış yabancı bir metni tekrar kendi kültürüne çeviren çevirmenin çeviri kararları ‘kökensiz/metinsiz’ geri çeviri kavramıyla ele alınacaktır. Çalışmada yazar-çevirmenlerin iç içe geçmiş rolleri sorgulanacak ve bu rollerle metinlerde ne tür uygulamalara gidildiğinin nedenleri ve nasılları çeviribilim bağlamında incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*, yabancı dil yaratımı, kökensiz/metinsiz geri çeviri

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the English work published under the title *Told in the Coffee House: Turkish Tales* and its Turkish translation *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* in light of translation studies. The analysis will be based on the concepts of 'foreign language creation' and 'rootless/textless back translation'. The first object of the study is the work titled *Told in the Coffee House: Turkish Tales* by the American orientalist and Semitic languages expert Cyrus Adler, along with Allan Ramsay, who worked and lived in Istanbul. They personally listened to stories and tales told in Istanbul's coffee houses, compiled them, and later published them in English. The book was published in 1898 in USA. The second research focus is the Turkish translation of the same work, titled *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*, published for Turkish readers in 2012 by Maya Kitap, translated by Sabri Kalıç. This study examines the translation strategies utilised by authors writing about a foreign culture in their native language, akin to a translator, within the framework of 'foreign language creation.' Additionally, it considers the translation decisions made by translators who convert texts about their own culture back into their own cultural context, framed as 'rootless/textless back translation.' This study will critically analyse the interconnected roles of authors and translators, exploring the rationale and methodologies underlying the practices evident in the texts, all within the context of translation studies.

Keywords: *Told in the Coffee House*, foreign language creation, rootless/textless back translation

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı Cyrus Adler ve Alan Ramsay tarafından yazılmış olan *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı kitap ve bu kitabın Türkçeye çevirisi *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı eser üzerine betimleyici bir çalışma yapmaktır. Çalışmada Hongyin Wang'ın "yabancı dil yaratımı" ("foreign language creation") ve "kökensiz/metinsiz geri çeviri" ("rootless/textless back translation") kavramları temel alınacaktır (Tu & Li, 2017). *Told in the Coffee House: Turkish Tales* 1898 yılında Batılı iki seyyah olan Cyrus Adler ve Allan Ramsay'ın İstanbul'daki kahvehanelerde dinledikleri hikâye ve masalları derleyip İngilizceye çevirmeleri ve bu kitabı Amerika'da yayımlamalarıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1914 yılında kitaptaki hikâyelere Nasreddin Hoca hikâyeleri de eklenerek kitap bu kez *Tales from Turkey* adıyla İngiltere'de yayımlanmıştır. Kitabın kendi diline ve kültürüne dönüşü ise tam 112 yıl sonra 2012 yılında Maya Kitap'ın çevirisiyle mümkün olmuştur.

Çalışma, ilk olarak 'yabancı dil yaratımı' ve 'kökensiz/metinsiz geri çeviri' kavramlarının tartışılacağı kuramsal çerçeve bölümüyle başlayacak ve literatürde yer alan çalışmalara değinilecektir. Ardından, *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı romanın yazarları-çevirmenleri ve İngilizce olarak yazılıp yayımlanması hakkında bilgi verilerek romanın Türkçeye ve kendi kültürüne geri çeviri sürecinden bahsedilecektir. Uygulama kısmında kaynak ve erek metinlerde yazarların ve çevirmenin aldıkları çeviri kararları örnekleri incelenecek, ardından tartışma ve sonuç gözlemlerine yer verilecektir.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1 Yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri kavramları

Özellikle Çinli çeviribilimciler tarafından sıklıkla kullanılan yabancı dil yaratımı ve kökensiz metinsiz geri çeviri kavramları çeviribilime yeni bir bakış açısı sunmaktadır.¹ Alanyazına baktığımızda bu kavramlarla ilgili yapılan çeşitli çalışmalar olduğunu görürüz (Sun, 2014; Guo, 2017; Tu & Li, 2017; Baydere, 2018; Gökduman, 2018; Karadağ, 2019; Avşaroğlu & Karadağ, 2019; Öztürk Baydere, 2019; Sayın, 2019; Taş İlmek, 2020; Avcı Solmaz, 2020; Çakmak, 2022; Boy, 2023; Alimen, 2023). Çinli araştırmacılar Tu ve Li, “A Review on Textless Back Translation of China-Themed Works Written in English” (2017) adlı çalışmalarında metinsiz geri çeviri kavramı üzerine mevcut araştırmaları ele almışlar ve kavramın Çeviribilim alanında henüz yeterince çalışılmamış olduğunu vurgulamışlardır. Araştırmacılar, daha önce yapılan çalışmalarda tutarsız terminoloji kullanımı, yapılan karşılaştırmalı çalışmaların az olması ve kavramın ele alınacağı sistematik bir kuramsal çerçevenin olmaması gibi eksikliklere dikkat çekmişler ve gelecekte yapılacak çalışmaların bu noktaları göz önüne almaları çağırısında bulunmuşlardır. Bir diğer Çinli araştırmacı Sun, çalışmasında (2014) Çin-Amerikan edebiyatının alımlanmasında geri çevirinin oynadığı önemli rol ile beraber geri çevirinin kültürel anlayışı yeniden şekillendirmedeki dönüştürücü gücünü vurgulamıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında ise bu çalışmalarda yabancı yazarların Türk/Osmanlı kültürüyle ilgili kaleme aldıkları ve daha sonra dilimize çevrilen eserlerin incelendiği görülmektedir. 2018 yılında yayımlanan *Çeviribilimde Güncel Tartışmalardan Kavramsal Sorgulamalara* adlı kitapta “Çeviri ve Geri Çeviri” başlığı altında iki farklı çalışmaya yer verilmiştir. İlk çalışmada Baydere (2018) *Twenty-six Years on the Bosphorus* (1933) adlı yapıtın Türkçedeki ‘metinsiz geri çevirilerini’ ele almış ve yaptığı ideoloji temelli okuma ile kaynak metinler ve geri çeviriler arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmiş ve yazar ile çevirmen arasındaki hiyerarşinin değişebileceği sonucuna ulaşmıştır. İkinci çalışmada Gökduman (2018) *Moisson de Cendres* (1958) eseri ve eserin Türkçe çevirisini ‘yaratıcı dil yaratımı’ ve ‘kökensiz geri çeviri’ kavramlarıyla ele almıştır. Gökduman (2018) çalışmasında kaynak metin/erek metin ve yazar-çevirmen gibi ikili karşıtlıklara bir eleştiri getirmiş, bu kavramların aslında içe içe olduğunu belirtmiş ve çeviriyle birlikte ortaya çıkan “melez” ve “ara” gibi kavramları vurgulamıştır. Karadağ, “Çeviri Yoluyla Geçmiş, Şimdi ve Gelecek Arasında Köprüler Kurmak” (2019) adlı makalesinde, yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri kavramlarını, çeviri ve tarih (yazımı) arasındaki ilişkiyi açıklamadaki rolü bakımından ele almıştır. Karadağ çalışmasında *L’Histoire de la Turquie* (1859) adlı eseri ve eserin çevirisini incelemiş, çalışmanın sonunda genelde çeviri bağlamında telif metinlere verilen otoritenin, geri çeviri söz konusu olduğunda çeviri metinlerde, birer eyleyici olarak çevirmenlerde, editörlerde ve yayınevlerinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öztürk Baydere (2019) çalışmasında, geçmişi anlatan metinlerde ve çevirilerinde anlatının bir güç mücadelesine dönüşmesini *Captured at Kut: Prisoner of the Turks*

¹ Sündüz Öztürk Kasar (2020), bu kavramlara paralel olarak “özde çeviri” (“watermark translation”) ve “aslına çeviri” (“retro-translation”) kavramlarını önermiştir.

(2008) adlı eserin Türkçeye geri çevirisi üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, eserin Türkçeye geri çevirisine yazılan önsöz ve dipnotlar, bu güç mücadelesinde 'otorite sahibi' olarak değerlendirilmiştir. Avcı Solmaz (2020) ise *Letters from Constantinople* (1897) adlı eserin Türkçeye geri çevirilerini incelemiş, "yan metinler" yoluyla, çeviri eyleycilerinin Şarkiyatçı bir metnin beraberinde getirdiği güç ilişkileriyle yaşadığı çatışmayı ve bunu aşmak için ne gibi stratejiler uyguladıklarını irdelemiştir.

Söz konusu kavramları daha iyi anlayabilmek için ise öncelikle 'geri çeviri'(back translation) kavramının nasıl tanımlandığına göz atmakta yarar vardır. *Dictionary of Translation Studies (Çeviribilim Sözlüğü)* geri çeviri kavramını "belli bir dile çevrilmiş metnin kaynak dile yeniden çevrilmesi işlemi" olarak tanımlar (Shuttleworth & Cowie, 2004, s. 14-15). Özlem Berk (2005) de benzer şekilde kavramı "kaynak dilden başka bir dile çevrilmiş bir metnin yine kaynak dile yapılan çevirisi" olarak tanımlar. Çinli çeviribilimci Feng ise geri çevirinin çeviri metni kaynak metin olarak ele aldığını söyler (akt. Tu & Li, 2017, s. 1). Daha sonra Feng ve Li geri çevirinin tanımını "orijinal çevirinin yeniden çevirisi" olarak düzenlerler (akt. Tu & Li, 2017, s. 1).

'Geri çeviri' ile ilgili çeşitli araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalar yapılırken 2009 yılında kavram Çinli çeviribilimci Wang tarafından yeniden ele alınmıştır. Wang 2009 yılında 'yabancı dil yaratımı' ve 'kökensiz geri çeviri' kavramlarını ortaya atmıştır (s. 2017). "Yabancı dil yaratımı" kavramını Çin kültürü hakkında İngilizce olarak yazılmış bir roman için kullanmıştır. Bu romanın İngilizceden Çinceye çevirisini ise 'kökensiz geri çeviri' olarak isimlendirmiştir. Wang, ilk olarak 'kökensiz geri çeviri' (rootless back translation) kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramları açıklamak içinse Çinli yazar Lin Yutang'ın bir romanı üzerinden örnekler vermiştir. Yutang, 1930'larda Çin kültürü ve eski Beijing'deki hayatı anlatan *Moment in Peking* adlı bir roman yazmıştır ancak roman İngilizce yazılmıştır. Bu tür bir çeviri dilsel olmaktan ziyade kültürel bir geri dönüşü temsil ettiği için kökensiz geri çeviri yani bir kaynak metne dayanmayan bir tür geri çeviri olarak isimlendirilmiştir (akt. Tu & Li, 2017). Daha sonra Wang, kökensiz geri çeviri kavramını metinsiz geri çeviri kavramı ile değiştirmiş çünkü bu çevirilerin kaynak bir kültürü olduğunu ancak kaynak bir metinleri olmadığını söylemiştir (akt. Tu & Li, 2017).

Guo (2017), "On Foreign Language Creation and Rootless Back Translation —A Case Study of Snow Flower and the Secret Fan" adlı makalesinde, Çin kültürünü aktarmada yabancı dil yaratımının bir anlatı, bir yorumlama, görünmez bir çeviri etkinliği içerdiğini belirtir. Yazarların anlatıda uyarılma, çeviri ve bir üretim yaptıklarından ve böylece Çin kültürünü İngilizceye çeşitli yöntemlerle çevirdiklerinden bahseder. Bu çalışmada da Türk kültürünü İngilizceye çevirmede kullanılan yöntemler ve İngilizce eserin kaynağı Türkçeye dönerken kullanılan yöntemler irdelenecektir.

Bu bağlamda Türk/Osmanlı kültürü hakkında farklı bir dilde yazılmış bir metin Türkçeye geri çevrildiğinde "kökensiz/ metinsiz geri çeviri" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan ve kavramlardan yola çıkarak Türk /Osmanlı kültürü hakkında yabancı dilde yazılan metnin de aslında bir çeviri olduğunu söyleyebiliriz. Baydere (2018), Ağaoğlu'nun *Türkiye Seyahatnameler Kaynakçası*'nda (1981) Osmanlı döneminin

toplumsal, kültürel ve siyasi hayatına dair seyyahların veya Osmanlı topraklarında yaşayan kişilerin çok sayıda eser verdiklerini söylediğini aktarır. Baydere (2018), bu anlamda Osmanlı'nın aslında özellikle Batılılar tarafından birçok defa 'çevrildiğini', Batılı okura sunulduğunu ve bu 'çeviriler' üzerinden çeşitli düşüncelerin inşa edildiğini de belirtir. Ağaoğlu'nun kaynakçasında Osmanlı kültürüne ilişkin yazılmış birçok eserin daha sonra Türkçeye geri çevirilerinin de yapıldığı bilgisi verilmektedir (Baydere, 2018, s. 319). Çalışmanın araştırma nesnesini oluşturan *Told in the Coffee House: Turkish Tales* de işte bu eserlerden bir tanesidir.

Çalışmanın yöntemsel çerçevesi *Told in the Coffee House: Turkish Tales* ve *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adlı eserlerde yazarların aldıkları ve aşağıda örneklerle açıklanan çeviri kararlarının incelenmesi ve elde edilen bulguların yorumlanması şeklinde olacak-tır. Daha önce yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri konusunda yapılan çalışmalar arasında, yazarların kullandıkları çeviri stratejilerini inceleyen iki farklı çalışma vardır². Bu çalışmalar şu kategorileri kullanmışlardır: Sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri (transliteration), açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri (accompanied by explanation), serbest çeviri (free translation), yerine koyma (substitution), karma çeviri (integrated translation), kültürel alıntılar (cultural borrowing), egzotizm (exoticism), ekleme (addition), çıkarma (omission), genişletme (amplification), yerleşik eş anlamlı kelime (established equivalent), açıklama (explicitation).³ Bu çalışmada ise mevcut çalışmaların bulgularına ek olarak, incelenen eserlerde yeni metinsel bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bu metinsel bulgulara göre yukarıdaki kategorilere ek olarak aşağıdaki stratejiler eklenmiştir: sözcüğü sözcüğüne çeviri, parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri, dipnotlar.

3. Yabancı dil yaratımı olarak kaynak metinler ve kökensiz/metinsiz geri çeviri olarak erek metin

3.1. Kaynak Metin

3.1.1. Told in the Coffee House: Turkish Tales

Told in the Coffee House: Turkish Tales, 1898 yılında Cyrus Adler ve Allan Ramsay'in İstanbul'daki kahvehanelerde anlatılan hikâyeleri derleyip Amerika'da yayımlamalarıyla ortaya çıkmıştır. İlk yazar Cyrus Adler, 1863 yılında Amerika'da doğmuş, eğitimci, din bilimci ve Sami dilleri uzmanı kimlikleriyle tanınan bir isimdir. Allan Ramsay ise aslen İskoçya kökenli olup İstanbul'da doğmuş ve İstanbul Tütün Rejisi idari amiri olarak görev yapmıştır. Kitapta toplam 29 hikâye yer almaktadır. Kitabın giriş sayfasında, "Cyrus Adler ve Allan Ramsay tarafından derlenip İngilizceye çevrilmiştir" ifadesi yer almaktadır.

Told in the Coffee House: Turkish Tales kitabının bir yabancı dil yaratımı olarak ortaya çıkmasının yanı sıra bu eseri ilginç kılan bir başka nokta da kitaptaki hikâyelerin

---

² Guo, 2017; Avşaroğlu & Karadağ, 2019.

³ Kavramların Türkçe çevirileri tarafıma yapılmıştır.

sözlü sözlü olarak dinlendikten sonra yazıya geçirilmesidir. Kitabın başındaki 'derlenip' (collected) ibaresi buradan gelmektedir. Bu anlamda eserin ortaya çıkışında sözlü gelenekten yazılı geleneğe bir dönüşümün etkili olduğu söylenebilir.

3.1.2. Tales from Turkey

Tales from Turkey adlı eser, *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı kitaptaki hikâyelere Nasreddin Hoca hikâyelerinin de eklenmesiyle 1914 yılında Londra'da yayımlanmıştır (Tokay-Ünal, 2016). Yazarlara bakıldığında bu kez Allan Ramsay ile Francis McCullagh ismi görülmektedir. Yazar Francis McCullagh (1914), *Tales from Turkey* adlı esere tam 27 sayfalık uzun bir önsöz eklemiştir ve burada Allan Ramsay'dan, derlemede yer alan hikâyelerden ve Türk/Osmanlı kültüründen uzun uzun bahsetmiştir (ss. 7-34). Ayrıca Adler ve Ramsay'e daha önce derledikleri hikâyelerin *Tales from Turkey*'de tekrar basılmasına izin verdikleri için teşekkürlerini belirtmiştir. McCullagh'ın önsözünden Ramsay'in İstanbul'da doğduğunu ve kitapta yer alan bütün hikâyelerin Ramsay'in Anadolu'ya ve Osmanlı İmparatorluğunun diğer bölgelerine sık sık yaptığı yolculuklar sonucunda ortaya çıktığını öğreniriz. Ayrıca bu yolculuklar sırasında Ramsay'in "paşasından kapıcısına Osmanlı'daki her sınıf insanla karşılaştığı" bilgisi de verilir. Önsözden ayrıca Ramsay'in o dönemin İstanbul Tütün Rejisi idari amiri olarak çalıştığı bilgisini de ediniriz (McCullagh, 1914, s. 7).

McCullagh'nin önsözünde değindiği bir başka önemli konu da, dünyadaki en zengin etnografya koleksiyonuna sahip British Museum'da "Türk Osmanlı Folkloru" başlığı altında bir eser görmenin mümkün olmamasıdır. Türk insanının da diğer milletler gibi kendine özgü bir mizah anlayışı olduğunu söyleyen McCullagh, British Museum'deki bu boşluğu doldurmak amacıyla bu hikâyeleri bir kitap haline getirmeye karar verdiklerini anlatır (s. 9). Hikâyeleri derlemelerinin bir diğer sebebi olarak da 20. yüzyılın başlarında hem İstanbul'daki hem de Anadolu'daki kahvehanelerde artık masal ve hikâye anlatısı geleneğinin devam etmiyor oluşunu gösterir. McCullagh bu geleneğin tamamen yok olmadan önce bu hikâye ve masalların derlenmesi ve yazıya geçirilmesi gerektiğini söyler (s. 19). Son olarak McCullagh, eseri oluştururken derlenen ve İngilizceye çevrilen hikâyelerin yazılı kaynaklardan değil, doğrudan sözlü anlatımdan elde edildiklerini belirtir. Bu bağlamda yukarıda da belirtildiği gibi eserin, Osmanlı kültüründe sözlü geleneğin bir ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

3.2. Erek metin

3.2.1. İstanbul Kahvehane Hikâyeleri

Told in the Coffee House: Turkish Tales'in 1898 yılında basılmasının ardından ana diline ve kültürüne geri dönüşü ise tam 114 yılı bulmuştur. Kitap ancak 2012 yılında Maya Kitap tarafından Sabri Kalış çevirisiyle Türk okuruyla buluşmuştur. 1898 ve 1914 yılında basılan iki farklı kaynak metin olsa da Türkçe çevirinin kaynak olarak aldığı eserin *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eser olduğu söylenebilir çünkü 1914 yılındaki ikinci baskıya eklenen Nasreddin Hoca hikâyeleri Türkçeye geri çeviride yer almamaktadır. Kitabın ilk sayfasında yazarlar Cyrus Adler ve Allan Ramsay "Derleyen ve İngilizceye Çevirenler" olarak sunulurken, çevirmen Sabri Kalış "Tekrar Türkçeye

Çeviren” olarak verilmiştir. Adler kitaba yazdığı önsözünde İstanbul’daki kahvehanelere dair gözlemlerini şöyle anlatmıştır:

Genelde odadan birazcık büyük, duvarlarında cam paneller olan yerlerdir. Mobilya olaraksa cezve asacak tertibatı olan küçük bir sacayak ve kahve pişirmek için ateş bulunur. Üzerinde halı olan bir kerevet tüm duvar boyunca uzanır. Bunun üzerinde, sarıklı Türkler bacıklarını altlarına alarak oturur; nargile veya sigara tütürür, kahvelerini yudumlarlar. Birkaçı tavla oynar ama geneli sohbetlere katılır. Önceleri bir iki kelime olarak başlayan konuşmalar sonraları genel sohbeta döner. Sonunda o civarın bilge bir kişisi gelir ve herkes ona dönüp konuyu bağlamasını bekler. Bu da genellikle adamın bakış açısını tarif eden bir hikâye anlatmasıyla yapılır. Bu durumlarda anlatılan hikâyeler genellikle Arap veya Acem kökenlidir, ama Türk zihni onlara yeni bir biçim ve felsefe kazandırır. Bunlar adetlerin, geleneklerin ve insanların düşünme yöntemlerinin niteliklerini belirtmesi açısından korunmaya değer hikâyelerdir. (Adler, 2012, s. 7)

Yazarın önsöz dışında eserin Türkçeye geri çevirisinde bir de yayıncının Önsöz bölümü yer almaktadır. Bu önsözde, Osmanlı’daki kahvehane kültürünün temellerinden, nasıl ortaya çıktığından ve kahvehanenin Osmanlı’daki anlam ve öneminden bahsedilmiştir (ss. 9-12). *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri*’ni tanıtan ve yazılma ve Türkçeye çevrilme serüvenini Türk okuyucuya aktaran önemli bir çalışma, Tokay-Ünal’ın (2016) “Batılı İki Seyyahın Kaleminden İstanbul Masalları: Cyrus Adler ve Allan Ramsay’nin Kahvehane Ziyaretleri” adlı çalışmasıdır. Çalışmada Tokay-Ünal eser ve yazarlar hakkında önemli bilgiler vermiş, eserin Türk/Osmanlı gelenek göreneklerini günümüze taşıyan değerli bir çalışma olduğunu ortaya koymuştur. Tokay-Ünal’ın (2016) da belirttiği gibi, bu kitaptaki hikâyeler 19. yüzyıl sonlarında kaybolmanın eşliğinde bir Türk geleneği olarak masal-hikâye anlatı geleneğinin kayıt altına alınıp arşivlenmesi ve okuyucuyla buluşturulması açısından değerlidir. Bu hikâyeler aracılığıyla masal-hikâye anlatı gele-neğinin yanı sıra Türk-Osmanlı kültürünün de önemli bir folklorik ögesi olarak kahve ve kahvehanenin de tarihi önemi vurgulanmış olur (Tokay-Ünal, 2016, s. 421).

Çalışmanın uygulama kısmına geçmeden önce kitapla ilgili söylenmesi gereken bir diğer konu da kitaptaki öykülerin sayısıdır. *Told in the Coffee House: Turkish Tales*’te toplam 29 kısa öykü vardır ancak Türkçeye yapılan geri çeviride kitaptaki bir öykünün çevirisi yapılmamıştır. “Hoca Allah’ı Nasıl Kurtardı?” (“How the Hodja Saved Allah?”) adlı öyküde bir cami hocasının Allah’ı nasıl kurtardığı anlatılmıştır. “Hoca” ve “Allah” ifadelerinin başlığında yer aldığı bu öykünün, dini konularda erek edebiyat ve kültür dizgesinin hassasiyetleri düşünülerek özellikle Türkçeye çevrilmediği söylenebilir. Kısa- *Told in the Coffee House: Turkish Tales* İstanbul’daki kahvehanelerde sözlü olarak anlatılan Türk kültürüne dair hikâyelerin yazıya geçirilip İngilizceye çevrilmesi ve 1898 yılında Amerika’da yayımlanmasıyla macerasına başlamıştır. Ardından 1914 yılında Allan Ramsay ve Francis Mccullagh hikâyelere Nasreddin Hoca masallarını da ekleyerek kitabı bu kez *Tales from Turkey* adıyla Londra’da yayımlamışlardır. Son olaraksa kitap kendi kültürüne, diline ve anavatanına 2012 yılında Maya Kitap’ın çevirisiyle *İstanbul Kahvehane Hikâyeleri* adıyla dönebilmiştir.

4. Yabancı dil yaratımında yazar-çevirmenlerin kullandığı çeviri stratejileri

"Yabancı dil yaratımı" için yabancı bir kültürü kendi dilinde anlatan yazar bir tür çeviri faaliyeti içerisine girer (Avşaroğlu & Karadağ, 2019, s. 111). Bunun da yazarı aynı zamanda bir çevirmen gibi davranmaya ve bir çevirmen gibi kararlar almaya ittiğinden söz edilebilir. Bu bağlamda bu bölümde Cyrus Adler ve Allan Ramsay yazar-çevirmen olarak ele alınacak ve *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eseri yazarken/çevirirken aldıkları çeviri kararları "yabancı dil yaratımı" adı altında incelenecektir. Aşağıda yazarların yabancı dil yaratımında kullandıkları çeviri stratejilerine çeşitli örnekler verilmiştir. Verilen örnekler, Türk/Osmanlı kültürünü yansıttıkları düşünülen örnekler arasından seçilmiştir. Temsili olması açısından her bir kategori için kitapta yer alan bütün örnekler değil yalnızca sınırlı sayıda örnek seçilmiştir.

4.1. Sözcüğü sözcüğüne çeviri

"Yabancı dil yaratımı" çerçevesinde hem bir kaynak hem de hedef metne dönüşen *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eserde bir dizi sözcüğü sözcüğüne çeviri örneği bulunmaktadır. Aşağıda verilen örneklerin tümünde kaynak dile ve kültüre ait olan kelimeler kaynağa yer aldığı şekliyle hedef metinde verilmiş, kelimelerin yazılışında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. "Harem" (s. 53), "konak" (s. 25), "lokum cakes" (s. 33), "divan" (s. 109), "Yemen" (s. 132) gibi örnekler bu kapsamdadır. Yazarların bu tercihlerinin farklı bir kültüre ve dile ait egzotikliği ve yabancılığı erek metinlerinde korumak istemeleri olduğu iddia edilebilir. Ayrıca farklı bir kültürün ürünü olan kelimelerin İngilizcede tam karşılıklarının bulunmaması yazarların bu stratejiye başvurmalarının sebepleri arasında olduğu düşünülebilir.

4.2. Sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri

Dictionary of Translation Studies'de (1997) sesletim J. C. Catford tarafından "kaynak metnin grafolojik birimlerinin hedef metnin grafolojik birimleriyle yer değiştirmesi" olarak tanımlanır (1965, s. 66). Ramsay ve Adler'in de dinledikleri hikâyelerdeki Osmanlı dil ve kültürüne ait birçok kelime İngilizcenin yazılış ve söyleyiş kurallarına göre değiştirilmiştir. Örneğin Karaköy kelimesindeki "ö" harfi "eu" ile *çubuk* kelimesinde "ç" harfi "ch" ile *Sirkeci* kelimesindeki "c" kelimesi "dj" ile *çapkın* kelimesindeki "ç" harfi "ch" ile değiştirilmiştir. Aşağıda bu çeviri stratejisinin çeşitli örnekleri görülebilir.

Tablo 1

Sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Karakeuy (s. 126)	Karaköy (s. 111)
Chibook (s. 19).	Çubuk (s. 22)
Chepdji (s. 23)	Çöpçü (s. 27)
Cadi of Stamboul (s. 23)	İstanbul Kadısı (s. 27)
Caique (s. 93)	Kayıc (s. 76)
The Caiquedji (s. 96)	Kayıcçı (s. 76)

Sirkedji (s. 126)	Sirkeci (s. 111)
Iuskidar (s. 126)	Üsküdar (s. 111)
Chapkin (s. 43)	Çapkin (s. 45)
Hanoum Effendi (s. 27)	Hanım Efendi... (s. 52)
Mussulman (s. 35)	Müslüman (s. 39)
Yahoudi (s. 127)	Yahudi (s. 111)
Hussein Agha (s. 130)	Hüseyn Ağa (s. 115)

Kitabın geneline baktığımızda yazarlar-çevirmenlerin yabancı dil yaratımında en sık kullandıkları çeviri stratejisinin sesletim yoluyla çeviri olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi ise çevirmenlerin çevirisini yaptıkları o kültüre özgü havayı hedef okuyucuya iletmek isterken aynı zamanda hedef okuyucuya da okuma kolaylığı sağlanmak istenmesi olduğu söylenebilir. Bunlar dışında metindeki bazı cümleler de İngilizceye çevrilmeden sesletim yolu ile eserde yer almıştır. Örneğin "Padishahim chok yasha" (s. 69) cümlesi İngilizcenin yazım kurallarına uyarlanarak olduğu gibi verilmiş, parantez içinde de cümlenin anlamı açıklanmıştır. Bir diğer örnekte, "çok yazık!" anlamına gelen "chok shai" (s. 69) kelimesi yine aynı şekilde İngilizce yazım kurallarına uydurularak ancak Türkçe söyleyişle verilmiştir. Başka bir örnekte de "babaya git," cümlesi "babai git" (go to your father) olarak verilmiştir (s. 135).

4.3. Parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri

Yazarların farklı bir sözcüğü sözcüğüne çeviri olarak kullandıkları bir diğer çeviri stratejisi ise parantez içinde açıklamaların verildiği sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisidir. Hedef kültür okuyucusunun Osmanlı kültürüyle ilgili anlayamayacakları düşünülen birçok kültüre özgü öge parantezler içinde açıklama yoluyla verilmiştir.

Tablo 2

Parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Memleket (province) (s. 24)	Memleket (s. 27)
Bekdji (watchman) (s. 34)	Bekçi (s. 35)
Imam (priest) (s. 34)	İmam (s. 35)
Backsheesh (Present) (s. 83)	Yüklü bir bahşiş (s. 70)
Hamam (Bath) (s. 52)	Hamam (s. 51)
Medjidies (Turkish silver dollars) (s. 80)	Mecidiye (s. 69)
mézé (appetizer) (s. 132)	Meze (s. 116)
Chacham (rabbi) (s. 141)	Haham (s. 124)
Hamal (porter) (s. 80)	Hamal (s. 69)
the Khan (Judge) (s.74)	Kağan (Yargıç) (s. 67)

Örneğin Türk kültüründe "Kağan", "Hanların bağlı olduğu devlet başkanı" (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022) olarak bilinir ve Kağan'ların hüküm verdikleri bilinir bu sebeple yazarlar/çevirmenler parantez içinde "Yargıç" ("Judge") açıklamasını vermişlerdir. Bir

diğer örnekte yine Türk/Osmanlı kültürüne özgü bir kelime olan “meze” sözcüğünün hedef okuyucu tarafından anlaşılamayacağı düşüncesiyle parantez içinde “appetizer” açıklanmasının eklenmesidir. Benzer bir şekilde “hamal” sözcüğü de Türk/Osmanlı kültürüne özgü ve “Sırtında yük taşıyarak geçinen kimse” anlamına gelen bir sözcüktür (TDK, 2022). Yazarlar/çevirmenler bu sözcük için de parantez içinde “porter” açıklamasını eklemişlerdir.

4.4. Egzotizm ve kültürel alıntılar

Told in the Coffee House: Turkish Tales adlı eserde egzotik unsurlar ve kültürel alıntılar eserin tamamında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yabancı kültürü hedef okuyucuya tanıtmak, hedef okuyucunun merakını uyandırmak, metnin ve yabancı kültürün egzotikliğini korumanın yazarların motivasyonları arasında olduğu söylenebilir.

Tablo 3

Egzotik unsur ve kültürel alıntı örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Kismet (s. 135)	Kader (s. 39)
Chibook (s. 19)	Çubuk (s. 22)
Harem (s. 22)	Harem (s. 23)
Imam (s. 34)	İmam (s. 35)
Mashallah! (s. 32)	Maşallah! (s. 35)
Eunuch (s. 70)	Hadım ağa (s. 63)
Chief Eunuch (s. 71)	Kızlar ağası (s. 63)

Örneğin “kismet” kavramı Türk/Osmanlı kültüründe insanın hayatında karşılaştığı olayların, kendi iradesi dışında ilahi bir idare tarafından önceden belirlendiğine olan inancı ifade eder. Ancak bu kavram genelde İngilizce karşılığı olarak verilen “destiny” ya da “fate” kavramlarının ötesinde, kültürel ve dini geleneklere, özellikle İslam inancına dayanarak, “kader”, “ilahi takdir” kavramları ile ilişkilendirilir. Yazarların çeviride “kismet” kelimesini aynı biçimde korumaları, yabancı bir kültürde farklı bir anlam ifade eden bu kelimenin kültürel anlamını aynı şekilde okuyucuya aktarmak istemeleri olduğu iddia edilebilir.

5. Kökensiz/metinsiz geri çeviride çevirmenin kullandığı çeviri stratejileri

5.1. Dipnotlar

“Kökensiz/metinsiz geri çeviri”de çevirmenin en sık kullandığı çeviri stratejisinin dipnotlar olduğu görülmüştür. Çevirmenin kimi zaman İngilizce metnin yazarları-çevirmenlerinin verdiği bilgileri hatalı bularak bu hataları düzelttiği söylenebilir. Kimi yerde ise dipnotlar yazarların kullandıkları kelime ve ifadelere dair çeşitli açıklamalar içermektedir. Çevirmenin birçok dipnotu İngilizce metinde Osmanlı kültürüne ait bir takım nesne, yiyecek, yer adı ve kişi adlarının ne anlama geldiğini Türk okuyucuya açıklaması şeklindedir. Bu dipnotlar konusunda dikkat çekici olan nokta ise aslı

Türk/Osmanlı kültürüne ait bir metindeki kavramları yazar-çevirmenin Türk okuruna açıklama ihtiyacı hissederek sık sık açıklamalara gitmesidir. Yani kendi kökenlerine geri dönen bir metin de olsa İngilizce eserin 1898 yılının Türk/Osmanlı hikâyelerini anlattığı düşünüldüğünde Türk okuyucunun metindeki bazı kavram ve ifadelere yabancılık çekmesi de normaldir. Bu durumun çevirmenin sıklıkla dipnotlara başvurmasının sebebi olduğu söylenebilir. Aşağıda çevirmenin Türkçe çeviride kullandığı dipnotlara çeşitli örnekler verilmiştir. Verilen örnekler yukarıda belirtildiği gibi çevirmenin açıklama ihtiyacı hissettiği ve düzeltmek istediği düşünülen kavram ve bilgilerden seçilmiştir.

Tablo 4

Çeviride kullanılan dipnot örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Constantinople (s. 13)	(Constantinople) Konstantinapol: O zamanın Batılılarının İstanbul'a verdiği ad. (ç.n.) (s. 19)
Chibook (s. 19)	(Chibook) Çubuk: Tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık (ç.n.) (s. 22).
Harem (s.22)	(Harem) Harem: "Harem" burada, "eski evlerde yabancı erkeklerin girmesine izin verilmeyen yer" anlamında kullanılmaktadır (ç.n.) (s. 23).
Stamboul (s. 35)	Stamboul / İstanbul: O dönemlerde İstanbul diye anılan yer, Topkapı sarayı ve civarı olarak tanımlayacağımız bölgedir (ç.n.) (s. 45).
Scutari (s. 91)	Scutari (Üsküdar: Batılıların o zamanki Üsküdar'a verdikleri ad (ç.n.) (s. 74).
Golden Horn (s. 126)	Golden Horn (Altın Boynuz Haliç (ç.n.) (s. 111).
Adrianople (s. 107)	Adrianople (Adrianople Edirne'nin antik kenti) (ç.n.) (s. 93).

Çevirmen İngilizce metinde yer alan birçok yer isminin günümüzde hangi isimle bilindiğini dipnotlarda okuyucuya açıklamıştır. "Çubuk", "lokum çöreği" gibi yeme içme kültürüyle ilgili kelimelerin ise yine günümüz Türk okurunun anlayamayacağı düşüncesiyle dipnotlarda verildiği söylenebilir. Ancak çevirmenin metne müdahalede bulunduğu çeşitli dipnot örnekleri de mevcuttur.

Tablo 5

Çevirmenin metne müdahalesini içeren dipnot örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
The Khan (Judge) (s. 74)	The Khan (Judge) (Kağan'a (yargıç): Yazar özgün metinde parantez içindeki bu açıklamayı kullansa da biz, hüküm verebilse de, kağanların aslında yargıç olmadıklarını biliyoruz (ç.n.) (s. 67). Majesty Sultan Ahmet (Sultan Ahmet:

Majesty Sultan Ahmet (s. 65)	Hikâyeye göre, bu padişah 3. Ahmet olmalıdır. O döneme ve hikâyeye uyan sadrazam da Hekimoğlu Ali Paşa (1689-1758) olmalı... (ç.n.) (s. 61)
“Who Was the Thirteenth Son?” (s. 107)	Bu öykü Muhammed’in on üçüncü peygamber olduğunu ima etse de, Hristiyan veya Müslüman kaynaklarda bu konuda bir bilgiye biz ulaşamadık... (ç.n.) (s. 99)
Mehmet Ali Pasha(s. 145)	Burada sözü edilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa olmalıdır (ç.n.) (s. 125).
Lokum cakes (s. 33)	(Lokum cakes) Lokum çöreği: Yazarın burada kastettiği “lokma” olmalı (ç.n.) (s. 35).

Verilen örneklerde çevirmenin kaynak metinde verilen bilgileri düzelttiği, bu bilgilere ekleme yaptığı ya da yanlış olduğunu düşündüğü bilgileri düzelttiği görülmektedir. Yani çevirmen Sabri Kalıç’ın çeviride inisiyatif kullanarak bir takım çeviri kararları verdiği ve çeviride otoritesini kullandığı söylenebilir.

5.2. Yerleşik eş anlamlı sözcük

İngilizcesi *established equivalent* olan ve Türkçeye “yerleşik eş anlamlı kelime” olarak çevirebileceğimiz kavram, “hedef dilde sözlükler veya dilin kendisi tarafından eşdeğer kabul görmüş terim veya ifadelerin kullanılması” olarak tanımlanan bir çeviri stratejisidir (Molina & Hurtado Albir, 2002, s. 510). Çevirmen, kaynak metindeki bir takım ifade ve kelimeleri hedef dilde eşdeğeri olan ifade ve kelimelerle değiştirmiştir.

Tablo 6

Yerleşik eş anlamlı ifade ve kelime örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
Your slave (s. 24)	Bendeniz (s. 29)
The book of the law (s. 86)	Kara kaplı (s. 154)
I will think of you with lifelong gratitude	Size ömür boyu duacı olurum! (s.28)
Resurrection (s. 44)	Hortlama (s. 45)
Majesty the Sultan (s. 172)	Devlet-i Sultan (s. 149)
Majesty (s. 53)	Haşmetmeap (s. 57)
The twelve wise men (s. 107)	Ulema olan on iki adam (s. 93)
Majesty (s. 158)	Devletlû Padişahımız (s. 137)

Örneğin ilk örnekte tam olarak “köleniz” anlamına gelen “your slave” ifadesi hedef dilde sıklıkla kullanılan ve bir saygı ifadesi olarak bilinen “bendeniz” ile değiştirilmiştir. İkinci örnek olan “the book of law” ise tam olarak kanun kitabı anlamına gelmektedir. Çevirmen burada da hedef kültürde “Kadınların hüküm vermek için baktıkları kitap,” anlamına gelen ve yaygın olarak bilinen “kara kaplı” ifadesini kullanmıştır. Bir başka örnekte ise hedef dilde farklı isimlendirmelere sahip “Majesty

the Sultan” ve “Majesty” kelimeleri için “Devlet-i Sultan”, “Haşmetmeap” ve “Devletî Padişahımız” kelimelerini kullanmıştır.

5.3. Açıklama

Açıklama stratejisi çevirmenin Türkçeye çeviride kullandığı çeviri stratejilerinden bir diğeridir. Aşağıda çevirmenin açıklama stratejisine başvurduğu çeşitli örnekler görülebilir.

Tablo 7

Açıklama örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
pilgrimage to the Holy City (s. 15)	hacca gitmek (s. 20)
marble floor (s. 45)	musalla taşı (s. 46)
and came to kiss the hem of the Grand Vizier's garment (s. 51)	elini eteğini öpmek (s. 48)

İlk örnekte tam anlamı ‘kutsal şehre yolculuk’ olan ve dolaylı bir anlatım tekniğiyle “pilgrimage to the Holy City” olarak yazılan ifade “hacca gitmek” diye Türkçeye çevrilerek açıklama çeviri stratejisi kullanılmıştır. Bir diğer örnekte “marble floor” aslında ölen kişinin üzerinde yıkandığı taş için kullanılmıştır. Ancak bu taş erek kültürde sıradan bir mermer taş değil “musalla taşı” olarak bilinir. Çevirmen buradaki bilgiye eklemeye yaparak bu ifadeyi “musalla taşı” olarak çevirmiş ve açıklama çeviri tekniğine başvurmuştur.

5.4. Ekleme

Çevirmenin Türkçeye geri çeviride sıklıkla kullandığı bir diğer çeviri stratejisi de eklemelerdir. Kaynak metin olarak ele alınan İngilizce metinle karşılaştırıldığında Türkçe çeviriye birtakım eklemeler yapılmıştır.

Tablo 8

Ekleme örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
“A thousand thanks!” fervently exclaimed Halid. (s. 49)	Allah’a binlerce kez şükürler olsun! “ dedi Halid. (s. 48)
...and came to kiss the hem of the Grand Vizier's garment. (s. 48)	elini eteğini öpmek (s. 48)
He spat at the animal. (s. 104)	Tü tü maşallah diye ata tükürdü. (s. 85)
...by a much-quoted proverb... (s. 64)	...iyi bilinen bir Türk atasözüyle... (s. 57)
In his hurry Ahmet knocked over a child, killing it... (s. 85)	Ahmet korkuyla kaçarken önüne çıkan küçücük bir çocuğa çarpınca çocuk da savrulup taşa düşmüş ve oracıkta can vermiş. (s. 153)
My eye! (s. 85)	Gözüm de gözüm! (s. 153)
Most probably death. (s. 61)	...muhtemelen idam edilecekti. (s. 55)

Verilen örneklere bakıldığında ilk olarak birçok eklemenin Türkçedeki söyleyiş ve anlatım tarzını yakalamak kaygısıyla yapıldığı iddia edilebilir. Örneğin “my eye!” nidası söz konusu hikâyedeki ilk karakterin kaybettiği gözü için, “my daughter!” nidası ise başka bir karakterin kaybettiği evladı için bir intikam araması sırasında söyledikleri haykırışlardır. Türkçeye geri çeviride çevirmen bu nidaları “Gözüm de gözüm!” ve “Kızım da kızım!” şeklinde çevirerek aslında muhtemelen hikâyenin orijinal halindeki cümleleri söylemiştir. Bir başka örnekte ise “he spat at the animal,” cümlesini “tü tü maşallah diye ata tükürdü,” şeklinde çevirerek cümleye “tü tü” seslerini eklemiştir. Bilindiği gibi Türk kültüründe nazar değmesin diye söylenen bu cümle ve eylem çoğu zaman “tü tü” seslerini içerir. Bu örnekte de benzer şekilde çevirmen muhtemelen kahvehanede anlatıldığı sıradaki şekliyle cümleyi Türkçeye geri çevirmiştir.

Bir başka örnekte ise bu kez çevirmen kaynak metinde “knocked over a child, killing it” cümlesinin geri çevirisinde “önüne çıkan küçücük bir çocuğa çarpınca çocuk da savrulup taşa düşmüş ve oracıkta can vermiş” şeklinde uzun bir eklemeye yapmıştır. Çevirmenin bu eklemesinde okuyucunun olayın akışını gözünde canlandırması adına yaptığı söylenebilir.

5.5. Serbest çeviri

Çevirmenin geri çeviride sıklıkla kullandığı bir başka çeviri stratejisi ise serbest çeviridir. Guo (2017), söz konusu metnin çevirmenin ana dilini ve kültürünü ilgilendirdiği için çevirmenin orijinal bilginin doğruluğu ve kesinliği konusunda daha fazla söz hakkı olduğunu belirtir. Metinde verilen bilgi yanlış ve uygunsuz ise, çevirmenin metni düzenlemek için açıklama bile yapmadan inisiyatif kullanabileceğini söyler (Guo, 2017, s. 1362). Aşağıda bu çeviri stratejisine çeşitli örnekler gösterilmiştir. Verilen örneklerde çevirmenin sıklıkla deyimlere başvurduğu görülmüştür.

Tablo 9

Serbest çeviri örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin
this fearless evil-doer (s. 46)	imansız şeytan (s. 46)
Poor Hassan, without a piaster in his pocket, and dressed in the rude costume of his native province, began his weary journey homeward on foot. (s. 66)	Memleketine doğru yayan yola çıkarken ayaklarında pabuç bile yoktu garibin. (s. 61)
Poor man, his case now looked hopeless! (s. 61)	Zavallı adam, işte şimdi ayvayı yemişti! (s. 55)
But her purpose was unmoved. (s. 55)	Fakat kadın tınmadı bile. (s. 53)
She, however, could not be moved... (s. 53)	Lakin karısı Nuh diyor peygamber demiyordu... (s. 52)

Yukarıda verilen örneklere bakıldığında çevirmenin serbest çeviriye daha çok Türkçe’de yaygın olarak kullanılan deyim ve ifadelere başvurmak için kullandığı

görülmüştür. Örneğin üçüncü örnekte çevirmen, adamın durumunun umutsuz olduğunu ifade etmek için “ayvayı yemek” deyimini kullanmıştır. Benzer şekilde dördüncü ve beşinci örneklerde, kadının umarsız bir şekilde durduğunu anlatmak için geri çeviride “tınmak” kelimesini ve “Nuh diyor peygamber demiyor” deyimlerini kullanmıştır.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Türk/Osmanlı toplumu ve kültürü hakkında İngilizce olarak kaleme alınmış bir metnin yazılma ve ardından Türkçeye geri çevrilme serüveni yabancı dil yaratımı ve kökensiz/metinsiz geri çeviri kavramları ışığında ele alınmıştır. Kaynak metnin kendisini, *Told in the Coffee House: Turkish Tales* adlı eseri bir çeviri olarak ele alıp inceleyen bu çalışmada, yazarlar Allan Ramsay ve Cyrus Adler’in yabancı bir kültürü çeviren birer çevirmen gibi davrandıkları gözlemlenmiştir. Yabancı dil yaratımı olarak adlandırılan bu süreçte yazar-çevirmenler bunu, İstanbul’un kahvehanelerinde dinleyip derledikleri hikâyeleri İngilizceye çevirmeleri sürecinde bir takım çeviri stratejileri kullanmalarıyla gerçekleştirdikleri söylenebilir. Yazar/çevirmenler bu süreçte sözcüğü sözcüğüne çeviri, sesletim yoluyla sözcüğü sözcüğüne çeviri, parantez içinde açıklamalarla sözcüğü sözcüğüne çeviri, egzotizm ve kültürel alıntılar gibi farklı stratejiler kullanmışlardır. Tüm bu çeviri stratejilerinin ise yukarıda verilen örneklerde de açıkça görüldüğü gibi Amerikalı okuyucuya yabancı olan Osmanlı kültürü ve toplumunu tanıtmak, bunu yaparken hem metnin yabancılığını ve egzotikliğini korumak hem de bu yabancı kültürü okuyucuya açıklamak amacı taşıdığı söylenebilir.

Metinsiz geri çeviri olarak adlandırılan eserin Türkçeye geri çeviri sürecinde ise çevirmen Sabri Kalıç’ın kendi dili ve kültürünü anlatan eserde verilen bilginin yanlış, eksik veya uygunsuz olduğunu düşündüğü bölümlerde inisiyatif kullandığı, orijinal metni daha iyi biliyor muşçasına özgür davranma eğiliminde olduğu ve çoğunlukla dipnotlar şeklinde çeşitli düzenlemeler yaptığı görülmüştür. Bu dipnotlarda verilen kimi bilgilerin yanlış olduğu belirtilip doğru bilgi okura sunulurken, kimi dipnotlarda da Türk okuyucu-nun anlayamayacağı düşünülen yerlere açıklama getirilmiştir. Bu bağlamda ilginç olan kendi kültürünü anlatan bir metinde Türk okuruna yabancı gelebilecek unsurların bu-lunmasıdır. Bunun sebebinin ise muhtemelen metnin çok eski bir zaman diliminde 1898 yılında yazılmış olması, daha da önemlisi metnin yazarlarının yabancı kültürlerden olması olduğu söylenebilir. Bunun dışında çevirmenin yerleşik eş anlamlı kelime, açıklama, eklemeler ve serbest çeviri gibi yöntemlere başvurduğu görülmüştür. Bu yöntemlere bakıldığında ise benzer şekilde çevirmen, özellikle açıklama, eklemeler ve serbest çeviride kendi kültürüne ait bilgileri düzenlemiş, bu bilgilere çeşitli eklemeler yapmış ve okuyucuya yeni bilgiler vermiştir. Karadağ’ın (2019, s. 55) da belirttiği gibi genel olarak çeviride otoritenin telif metinlere verildiğini görürüz. Bu çalışmada ele alınan eserde ise çevirmen Sabri Kalıç’ın Türkçeye geri çeviride kullandığı çeviri stratejilerinden yola çıkarak bu otoritenin çeviri metinde ve çevirmende olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak yabancı dil yaratımı ve metinsiz geri çevirilerde yazarların ve çevirmenlerin rollerinin iç içe geçtiği, yazarların bir çevirmen, çevirmenin de bir yazar gibi

davranabildiği gözlemlenmiştir. Geri çeviride, çevirmenin kendi kültürü söz konusu olduğunda farklı kararlar alabileceği, daha özgür davranabileceği, bu nedenle de kaynak metne ve kaynak metnin yazarına ilişkin yerleşik otorite algısını sarsabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çeviribilimde merak uyandıran bir alan olarak ortaya çıkan ve bugüne dek farklı bağlamlarda ele alınan metinsiz geri çeviri kavramı, araştırmacılara yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak farklı karşılaştırmalı çalışmaların, Tu ve Li'nin (2017) de belirttiği gibi, söz konusu kavramların ele alınmasında daha sistematik bir kavramsal çerçeve oluşturabileceğine inanılmaktadır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Gamze Kaşkaş

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Gamze Kaşkaş

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that he received no financial support for this study.

Kaynakça

- Adler, C. & Ramsay, A. (1898). *Told in the coffee house: Turkish tales*. Macmillan ve Co.
- Adler, C. & Ramsay, A. (2012). *İstanbul kahvehane hikâyeleri*. (Çev. Kaliç, S). Maya Kitap.
- Ağaoğlu, B. (1981). *Türkiye seyahatnameler kaynakçası*. İstanbul.
- Alimen, N. (2023). "Yabancı dilde yaratım" ve "Metinsiz geri çeviri" kavramları çerçevesinde bir inceleme. *Journal of History School*, 66, 2153-2170. <http://doi.org/10.29228/joh.72136>
- Arditty-Puller, G. (1958). *Moisson de cendres*. Nouvelles Éditions Latines.
- Avcı Solmaz, S. G. (2020). Şarkiyatçı bir metnin geri çevirilerinde güç ilişkileri ve "makbul garb" temsilini yakalama mücadelesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 813- 832. <http://doi.org/10.29000/rumelide.752846>
- Avşaroğlu, M., & Karadağ, A. B. (2019). "Foreign language creation" and "textless back translation": A case study on Turkish translations of Jason Goodwin's Ottoman-themed works written in English. *Advances in Language and Literary Studies*, 10(5), 107-119. <http://doi.org/10.7575/aiac.all.s.v.10n.5p.107>
- Baydere, M. (2018). Geri çevirilerde çevirmenin izini sürmek. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde güncel tartışmalardan kavramsal sorgulamalara* içinde (ss. 317-346). Hiperlink Yayınları.
- Berk, Ö. (2005). *Kavramlar ışığında açıklama çeviribilim terimcesi*. Multilingual.

- Boy, H. (2023, 25-26 Eylül). *Dare to disappoint: Growing up in Turkey'in çeviri yoluyla kaynak kültüre dönüşü üzerine betimleyici bir çalışma* [Sözlü sunum]. 9th International KTUDELL Conference: Language, Literature and Translation, Trabzon, Türkiye.
- Çakmak, D. (2022). On “foreign language creation” and “textless back translation”: The case study of a historical novel the Turks and Türkler by David Hotham. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö11, 622-639. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1146743>
- Feng, Q. H. (2002). *A practical coursebook on translation*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Feng, Q. H., & Li, M. (2001). *Stylistic translation*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Gökduman, U. C. (2018). ‘Yabancı dil yaratımı’ ve ‘kökensiz geri çeviri’ kavramları üzerinden bir çeviriyi okumak. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde güncel tartışmalardan kavramsal sorgulamalara* içinde (ss. 347-376). Hiperlink Yayınları.
- Guo, T. (2017). On foreign language creation and rootless back translation: A case study of Snow Flower and the Secret Fan. *Journal of Literature and Art Studies*, 7(10), 1354– 1364. <http://doi.org/10.17265/2159-5836/2017.10.017>
- Karadağ, A. B. (2019). Çeviri yoluyla geçmiş, şimdi ve gelecek arasında köprüler kurmak. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde araştırmalar* içinde (ss. 31-59). Hiperlink Yayınları.
- Lamartine, A. M. L. de P. de. (1859). *L’Histoire de la Turquie: Volume 5*. Librairie du Constitutionnel.
- Lin, Y. (1938). *Moment in Peking: A novel of contemporary Chinese life*. John Day Company.
- McCullagh, F., & Ramsay, A. (1914). *Tales from Turkey*. London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent ve Co Ltd.
- McCullagh, F. (1914). Preface. F. McCullagh & A. Ramsay (Ed.), *Tales from Turkey* içinde (ss. 7-34). Simpkin, Mars-hall, Hamilton, Kent & Co Ltd.
- Lang, J. M. (2018). Introduction. G., Dujardin, J. M. Lang, & J. A. Staunton (Ed.), *Teaching the literature survey course* içinde (ss. 1-8). West Virginia University Press.
- Molina, L. & Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta*, 47(4), 498–512. <https://doi.org/10.7202/008033ar>
- Müller, G. A. G. (1897). *Letters from Constantinople*. Longmans, Green & Co.
- Neave, D. L. C. (1933). *Twenty-six years on the Bosphorus*. Grayson & Grayson.
- Öztürk Baydere, H. (2019). Geçmişin çeviri yoluyla anlatısında güç mücadeleleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 401-412. <http://doi.org/10.29000/rumelide.606237>
- Öztürk Kasar, S. (2020). Çeviri göstergebilimi ile kent göstergebiliminin bütünleşik bağlamında özde çeviri kavramının incelenmesi. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*. 1(1), 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1918406>

- Sayın, A. B. (2019). Çevirinin yuvaya dönüşü: Sömürgecilik sonrası çeviri kuramında 'metinsiz geri çeviriler'. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde Araştırmalar* (ss. 237-250). Hiperyayın.
- Shuttleworth, M., & Cowie, M. (2004). *Dictionary of translation studies*. Shanghai Foreign Language Education Press.
- Spackman, W. C. (2008). (Ed.). *Captured at Kut, prisoner of the Turks: The great war diaries of Colonel William Spackman*. Pen & Sword Military.
- Sun, Y. (2014). Translation and back translation: Transcultural reinventions in some Chinese American literary works. *Asia Pacific Translation and Intercultural Studies*, 1(2), 107–121. <https://doi.org/10.1080/23306343.2014.908563>
- Taş İlmeç, S. (2020). Translation decisions and methods in paratranslation of textless back translations. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 29, 188-209. <https://doi.org/10.37599/ceviri.803747>
- Tokay Ünal, M. (2016). Batılı iki seyyahın kaleminden İstanbul masalları: Cyrus Adler ve Allan Ramsay'nin kahvehane ziyaretleri. *Osmanlı Araştırmaları*, 48(48), 417-430. <https://doi.org/10.18589/oa.588156>
- Tu, Q., & Li, C. (2017). A Review on Textless Back Translation of China-Themed Works Written in English. *Studies in Literature and Language*, 14, 1-7. <http://www.cscanada.net/index.php/sll/article/view/9177>
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Hamal*. Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Kağan*. Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Wang, H. Y. (2009). *Criticisms on cultural translation*. China Remin University Press.